

НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ У ФІЛОЛОГІЇ: СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА ЮРІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА ЖЛУКТЕНКА: МАТЕРІАЛИ ВСЕ-УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ (ЛЬВІВ, 2–3 ЖОВТНЯ 2015 Р.)

Л. : Дослідно-видавн. центр Наук. т-ва ім. Шевченка, 2017. — 294 с., VI с. іл.

2015 рік для багатьох мовознавців України був роком Ю. О. Жлуктенка, столітній ювілей якого відзначили найбільші університети країни: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка та Львівський національний університет ім. Івана Франка. Особливо широко й урочисто ці заходи проходили у Львівському університеті, свідченням чого є рецензована книжка. Безсумнівна заслуга в організації Львівської Всеукраїнської наукової конференції та публікації цієї книги належить її ініціатору — доктору філологічних наук, професору, академіку АН ВШ України, завідувачці кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики ім. Григорія Кочура Львівського університету і вдячній учениці та послідовниці Ю. О. Жлуктенка Роксолані Петрівні Зорівчак.

Структурно книжка складається з передмови, шести розділів, анотації на десяти найуживаніших мовах світу, коротких відомостей про авторів статей та іменного покажчика.

Розділ «Інтелектуальна біографія професора Юрія Олексійовича Жлуктенка» відкриває стаття О. І. Чередниченка «Наукова спадщина Ю. О. Жлуктенка в контексті розвитку філології ХХ століття» (с. 7–14). Її автор наголошує, що «Юрія Олексійовича не можна вважати лише германістом, оскільки він працював на суміжжі кількох філологічних спеціальностей, був визначним фахівцем у галузях загального і германського мовознавства, соціолінгвістики, порівняльно-історичного і типологічного мовознавства, перекладознавства, а також дидактики іноземних мов, зокрема української як іноземної» (с. 7). Здобутки професора в усіх цих галузях і досліджує О. І. Чередниченко, зупиняючись на низці основних фундаментальних праць ученого.

Автор статті полемізує з

Ю. О. Жлуктенком, викладаючи його погляди на поняття адекватності й еквівалентності перекладу. Однак усе ж визнає, що «той факт, що серед українських перекладознавців Ю. О. Жлуктенко першим зосередив увагу на проблемі співвідношення цих двох категорій, обговорення яких ще не завершено, свідчить лише про передбачливість ученого, його вміння спонукати до нової дискусії» (с. 13).

Н. Ю. Жлуктенко, донька професора, визначила жанр своєї статті «Юрій Жлуктенко: особиста історія крізь призму історичного часу» (с. 15–24) як «стилий науково-біографічний огляд», «розвідка-спогад» та ширше — «наукова біографія» (с. 16). Деякі сторінки статті гірко читати від усвідомлення того, яким тернистим і болючим був шлях цієї Людини до вершин науки. Шлях у літературознавство Ю. Жлуктенку брутально закрили відразу після закінчення університету. Але талант і наполегливість молодого випускника знайшли вихід у іншій галузі філологічних наук — у мовознавстві. Успіх з часом прийшов. Як видається, тезу французького історіографа О. Тьєрі — «аби домогтися успіху, людина має народитися у відповідний час», — яку записав у 1950-х роках до свого записника Ю. Жлуктенко (див. с. 20), спростували люди непересічні, спростував і сам Ю. Жлуктенко. Хіба можна сказати, що Т. Шевченко або Ю. Шевельов народилися у відповідний час? Доречнішою видається думка Ліни Костенко, повторена Р. Зорівчак у цій книжці «Ще не було епохи для поетів, але були поети для епох» (с. 43).

Центральне місце в першому розділі, як, власне, і в усій книжці, займає дослідження Р. П. Зорівчак «Україністика в інтелектуальному життєписі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка: до сторіччя від народження»

(с. 25–47). У ньому підкреслюється роль Ю. О. Жлуктенка у відродженні та становленні української філологічної науки, розвитку й посиленні інтелектуального потенціалу факультету романо-германської філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Р. П. Зорівчак детально висвітлює науково-методичну діяльність професора, акцентує увагу на внеску вченого в контрастивну лінгвістику, започатковану ним ще 1960 р. «Порівняльною граматикую англійської та української мов». Працю в цій ділянці мовознавства, як наголошує автор статті, було продовжено в період його плідної діяльності у відділі романських і германських мов, який він очолював в Інституті мовознавства АН України. Не оминає Р. П. Зорівчак головної ділянки досліджень Ю. О. Жлуктенка — взаємодії мов, зокрема української та англійської на теренах США й Канади, а також теоретичних узагальнень, викладених ученим у його монографії «Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики» (К., 1966). Дивно, але праця «Лингвистические аспекты двуязычия» (К., 1974) чомусь випала з поля зору дослідниці. Згадуються у статті і праці з варіантології, виконані під керівництвом і за участю Юрія Олексійовича. Але найбільше уваги авторка приділила доробку професора в царині перекладознавства та його художнім і науковим перекладам з багатьох європейських мов. Приділено увагу також внеску науковця в українське перекладне словникарство, зокрема англо-українським та українсько-англійським словникам за участю Ю. О. Жлуктенка.

Можна сказати, що авторці вдалося осягнути неосяжне — висвітлити всю наукову та перекладацьку спадщину вченого, а відтак, на нашу думку, назва статті не повністю охоплює те, що викладено в ній.

Стаття О. Ю. Васильченко «Yuriy Zhluktenko: a great man with simple ways» (с. 48–53) містить спогади авторки про Ю. О. Жлуктенка, які охоплюють тридцятирічний період (з кінця 1960-х рр. до 1990 р.). Це хвилююча розповідь однокурсниці Н. Ю. Жлуктенко, а згодом його аспірантки, яка мала щастя спілкуватися з ученим не лише як з науковим керівником, а й у родинному колі своєї

найближчої подруги. Це щира сповідь про вплив професора Ю. О. Жлуктенка на формування особистості та наукового світогляду авторки статті.

У статті А. П. Гризуна «Мислитель. Интеллигент. Добротворець» (с. 54–56) викладено спогади поета з Сум про співпрацю з Юрієм Жлуктенком над перекладом фризської поезії на українську мову, яка завершилася посмертно виданою збіркою «Над озерами білі вітрила» (К., 1997), високо оціненою в Нідерландах. До загалом цікавих спогадів вкралися деякі неточності: М. М. Дудченко не був аспірантом Ю. О. Жлуктенка, Юрій Олексійович виступав першим опонентом на захисті його кандидатської дисертації. Професор укладав українсько-англійські та англо-українські словники, німецько-українського словника у його доробку немає.

У статті М. Е. Білинського «Some memories with just one encounter. My Yuriy Zhluktenko» (с. 57–62) «здійснено спробу деконструкції творчості Юрія Жлуктенка» (с. 62). Автор зосереджується на нез'ясованих для нього питаннях лексикографічної та соціолінгвістичної частин спадщини вченого. «Нині ми дивовижно мало знаємо про ранній період англо-української лексикографії» (с. 58), — стверджує М. Е. Білинський, після чого починає викладати відоме йому, поєднуючи реальні факти з відвертим вимислом.

На нашу думку, слід висвітлити дійсні реалії, пов'язані з започаткуванням перекладного англо-українського та українсько-англійського словникарства в Україні. Погоджуємося з автором, що англійську мову як предмет у школах України почали широко впроваджувати після Другої світової війни. Проте в деяких елітних школах Києва її викладали з першого класу ще до війни. Крім цього, до 1917 р. англійську мову вивчали в гімназіях та університетах. Саме тому М. Я. Калинович, якого згадує автор статті, добре знав англійську мову і перекладав художню літературу з неї. З моменту заснування в Київському університеті факультету західноєвропейських мов і літератур він читав на ньому курс загального мовознавства. Добре розуміючи потребу в перекладних словниках, Михайло

Якович розпочав роботу з укладання англо-українського словника. До цієї праці він залучив також студентів-англівців, які допомагали своєму педагогу, розписуючи перекладені з англійської на українську мову твори художньої літератури. Зі слів Ю. О. Жлуктенка та онуки М. Я. Калиновича Л. Р. Калинович нам відомо, що на самому початку літа 1941 р. роботу над рукописом англо-українського словника було завершено. Михайло Якович передав його вченому секретареві Інституту мовознавства й узяв у того розписку про отримання рукопису. На жаль, у період окупації Києва рукопис безслідно зник. Зникнення його зовсім не пов'язане зі смертю М. Я. Калиновича у 1949 р., як гадає М. Е. Білинський (с. 58).

1948 р. вийшов друком перший Англо-український словник на 50 тис. слів, укладений М. Л. Подвезьком¹. 1959 р. цей же автор опублікував шкільний Англо-український словник на 25 тис. слів. На той час М. Л. Подвезько очолював у видавництві «Радянська школа» редакцію іноземних мов. 1952 р. це видавництво опублікувало Українсько-англійський словник на 60 тис. слів, автором якого вказано М. Л. Подвезька. Тому твердити, що реєстр словника збільшився на 10 тис. слів порівняно зі словником 1948 р. (с. 58), некоректно, бо це перший в Україні Українсько-англійський словник (а не Англо-український). До цього слід додати ще й таке. У передмові до першого видання цього словника читаємо: «У попередній технічній підготовці частини рукопису словника допомагали молоді викладачі, аспіранти і наукові працівники Ю. О. Жлуктенко,

М. І. Балла, Є. С. Лялько, Р. Г. Зятковська і Л. П. Мостицька, що укладач вважає своїм обов'язком відмітити з почуттям глибокої вдячності» (с. 4). У другому виданні цього словника (К., 1957) слова подяки вже відсутні. Зі слів Ю. О. Жлуктенка нам відомо, що всі зазначені в подяці особи розписували картотеку до цього словника. Причому лівова частка роботи була здійснена саме Ю. О. Жлуктенком.

Так само некоректно говорити про збільшення на 5 тис. статей корпусу Англо-українського словника (К., 1974) порівняно з виданням 1952 та 1957 рр. (с. 59). Цей словник можна було б порівняти з Англо-українським словником 1948 року видання, а не з Українсько-англійським. І зовсім дивною видається вигадка М. Е. Білинського про нібито укладений Н. Биховець Англо-український словник за редакцією Ю. О. Жлуктенка та про недоліки якого останній згадує в листі до Р. П. Зорівчак. Н. Биховець одноосібно не уклала і не видавала словників. Вона була членом авторського колективу, який очолював Ю. О. Жлуктенко як відповідальний редактор та одночасно один з чільних авторів шкільних Англо-українського (1978, 1984, 1991, 1994) та Українсько-англійського (1982, 1987) словників.

У листі до Р. П. Зорівчак від 15 липня 1974 р., опублікованому в цій книжці (с. 237), Ю. О. Жлуктенко пише про Англо-український словник М. Л. Подвезька та М. І. Балли (К., 1974), який вийшов за загальною редакцією Юрія Олексійовича: «Словник, який я Вам послав, на жаль, дуже поганий. Дуже велика кількість моїх виправлень лишилася неприйнятною до уваги. Видавництво дуже поспішало, але в цілому видання затяглося на багато років. А хоч поганий, словник такий був потрібен» (с. 237).

Другий розділ книжки «Соціолінгвістика» складається з трьох статей і починається з дослідження Б. М. Ажнюка «Ю. О. Жлуктенко і сучасна українська соціолінгвістика» (с. 63–70). У ній ідеться про вплив праць Ю. О. Жлуктенка на розвиток соціолінгвістики в Україні в 1960–1980 рр. Автор наголошує, що на той час «стилістика соціолінгвістичних праць у

¹ Подвезько Михайло Леонтійович (14.XI.1901–30.XII.1978). Народився в с. Рябушках (тепер Лебединського р-ну Сумської обл., а не в с. Дружківка Чернігівської обл., як указує М. Е. Білинський; до речі, серед населених пунктів Чернігівської обл. села Дружківка взагалі немає). Закінчив Український інститут лінгвістичної освіти у Харкові (1935). Викладав англійську мову в середніх школах і вузах Києва (1935–1941), Кварелі та Кутаїсі (1941–1944). З 1945 р. і до смерті — на редакторській і лексикографічній роботі. Очолював редакцію іноземних мов видавництва «Радянська школа» (Київ) (див. також: УРЕ, 1963, т. 11, с. 288).

СРСР була агресивною» (с. 64). На противагу цьому професор «не вважав за можливе вести наукову полеміку в пропагандистському стилі» (там же). Б. М. Ажнок називає кілька праць Юрія Олексійовича, зосереджених на розгляді питань соціолінгвістики, підкреслює, що перекладена Ю. О. Жлуктенком книжка У. Вайнрайха «Языковые контакты» (1981) дала «важливий поштовх розвитку української соціолінгвістики на кілька подальших десятиліть» (с. 65). Проте він оминає увагою індивідуальні монографії науковця «Мовні контакти: проблеми інтерлінгвістики» (К., 1966) та «Лингвистические аспекты двуязычия» (К., 1974), колективну монографію за редакцією Ю. О. Жлуктенка і за його участю «Языковые ситуации и взаимодействие языков» (К., 1989), написані ним розділи до монографій, зокрема: Теория языкового планирования // Современное зарубежное языкознание / За ред. О. С. Мельничука (К., 1983), Теоретичні проблеми свідомого впливу на мову // Передмова до кн.: Семенець О. Є. Соціальні проблеми і мовна дійсність (К., 1984) та цілу низку статей — усього близько 20 публікацій (з яких 8 монографій). З огляду на це видається дещо некоректно думка автора статті про те, що «внесок Ю. О. Жлуктенка в українську соціолінгвістику можна стисло схарактеризувати латинською приказкою “Non multum, sed multa”» (с. 63). Насправді з цієї проблематики Юрій Олексійович писав багато, і внесок його в українську соціолінгвістику справді вагомий. Наведена Б. М. Ажнюком фінальна частина статті Ю. О. Жлуктенка «Сучасні проблеми теорії і практики мовного планування» (1990) звучить як заповіт мовознавця, а сформульовані в ній положення і досі є актуальними.

Ф. С. Бацевича на написання статті «Мовленнєвий жанр і соціальні статуси учасників спілкування (в аспекті соціолінгвістичної теорії Ю. О. Жлуктенка)» (с. 71–80) надихнула праця вченого «Органічність мови як соціолінгвістичний параметр багатомовної ситуації» (1987), де, як вважає автор статті, висловлено «важливі ідеї українського вченого, які стосуються комунікативних аспектів соціолінгвістичної теорії» (с. 71). Ф. С. Бацевич стверджує:

«Фактично на початку формування ідей комунікативної лінгвістики й лінгвістичної прагматики в Україні вчений формулює надзвичайно плідну ідею *органічності мовлення* і комунікації, яка з плином часу стає однією з найперспективніших концепцій у дослідженні кооперативного міжособистісного й міжкультурного спілкування і, звичайно, важливим показником якості перекладу» (с. 71). Як вважає Ф. С. Бацевич, думки, висловлені Ю. О. Жлуктенком у згаданій статті, — «це прямий вихід на теорію мовленнєвих жанрів» (с. 72). Саме аналізу та виявленню соціальних чинників організації мовленнєвих актів, мовленнєвих жанрів і дискурсів присвячена стаття.

Виклад ідей Ю. О. Жлуктенка із заявленої О. П. Зеленською у статті «Питання мовної політики, мовної ситуації та варіативності англійської мови у працях професора Ю. О. Жлуктенка» (с. 81–88) проблематики ґрунтується на трьох статтях науковця: «Критика соціолінгвістичних теорій зарубіжного мовознавства» (1981), «Мовна ситуація і мовна політика в Великобританії» (1985) та «Мова етнічної групи в світлі теорії мовної варіативності» (1988). Зазначимо, що Юрій Олексійович звертався до цієї проблематики значно частіше і не лише в журнальних публікаціях, а й у колективних монографіях. Це, зокрема, «Варианты полинациональных литературных языков» (К., 1981), «Социальная лингвистика и общественная практика» (К., 1988) та «Межъязыковые отношения и языковая политика» (К., 1988). Проаналізувавши зазначені вище три статті Ю. О. Жлуктенка, авторка робить висновок, що вони «стосуються проблем багатомовної взаємозалежності мови і суспільства, функціонування мови у зв'язку з мовною ситуацією, мовного варіювання, що виявляється в розмаїтті типів соціальної і територіальної диференціації мови, статусу соціолектів, діалектів, варіантів мови, вияву соціальних норм, які детермінують мовленнєву поведінку тощо» (с. 86–87). А відтак думки Ю. О. Жлуктенка досі є актуальними й важливими для використання в дослідницькій практиці (с. 87).

Третій розділ «Контрастивна лінгвістика і методика викладання іноземних мов» починається статтею

А. Й. Паславської «Заперечні займенники в контексті ідей порівняльно-типологічної граматики Юрія Олексійовича Жлуктенка» (с. 89–99). Авторка викладає в загальних рисах методологію порівняльних студій Ю. О. Жлуктенка та, відштовхуючись від його тези, що «синхронно-порівняльний аналіз можна розглядати як перший ступінь аналізу типологічного», здійснює порівняльно-типологічне дослідження заперечних займенників на матеріалі германських, романських і слов'янських мов. У результаті проведеного аналізу А. Й. Паславська робить висновок, що заперечні займенники — це негативні полярні елементи, яким притаманна заперечна семантика лише в тому сенсі, що вони залежні від відповідного контексту (с. 97).

Стаття З. Г. Коцюби «Англо-українські контрастивні граматичні студії в Україні (тяглість традиції й невивчені уроки Ю. О. Жлуктенка)» фактично є короткою рецензією на кілька посібників з порівняльної граматики української та англійської мов, які почали з'являтися в Україні через 40 з лишком років після публікації «Порівняльної граматики англійської та української мов» Ю. О. Жлуктенка (1960), а саме на навчальний посібник І. Корунця: *Korunets' I. V. «Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages»* (Вінниця, 2003), підручник А. Е. Левицького «Порівняльна граматики англійської та української мов» (К., 2008) і підручник І. Карамішевої: *Karamysheva I. «Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages», 2nd ed.* (Вінниця, 2012). З. Г. Коцюба знаходить чимало «свідчень сліпого наслідування Ю. О. Жлуктенка в сучасних контрастивних граматиках» (с. 106), іноді навіть «дослівного і без жодного покликання» перекладу уривків з «Порівняльної граматики» Ю. О. Жлуктенка (с. 105) та вказує випадки «коли слушні думки професора залишаються поза увагою і не отримують подальшого концептуального розвитку» (с. 106). Проведений аналіз посібників, на думку авторки, свідчить про те, що «Порівняльна граматики української та англійської мов» Ю. О. Жлуктенка 1960 р. і досі залишається взірцем лінгводидактичної праці» (с. 106).

Відправним чи, можливо, лише дотичним моментом для написання статті Н. І. Андрейчук «Роль контрастивної лінгвістики в розвитку теорії моделювання мови: передбачення професора Ю. О. Жлуктенка» (с. 108–117) послужили слова Ю. О. Жлуктенка в програмній статті «Контрастивна лінгвістика. Проблеми і перспективи» (Мовознавство, 1976, № 4, с. 3–15): «Зараз ще важко передбачити майбутню роль контрастивного мовознавства в розвитку теорії моделювання мови, але навряд чи можна сумніватися в тому, що розгляд одних мов крізь структурну сітку інших створює в цьому плані сприятливі перспективи». Авторка статті поставила собі за мету «з'ясувати, як сучасні концепції моделювання мови як феномену та окремих природних мов пов'язані з ідеями контрастивістики, що їх випрацював видатний український мовознавець Ю. О. Жлуктенко» (с. 108), яку вона успішно виконала.

У центрі уваги статті Л. П. Васильєвої «Внесок Ю. О. Жлуктенка в методику викладання української мови як іноземної» (с. 118–130) — підручник для викладання початкового курсу української мови англійським студентам вищих навчальних закладів «Ukrainian» авторства Ю. О. Жлуктенка, Н. І. Тоцької та Т. К. Молодід 1973 та 1978 рр. видання. Він «став першою ластівкою, яка “озброїла” викладачів української мови важливим засобом для роботи з іноземцями» (с. 120), а відтак, наголошує авторка, «Ю. О. Жлуктенка можемо вважати зачинателем нового напрямку в методиці викладання української мови» (там же). Ю. О. Жлуктенко підійшов до створення підручника з позицій контрастивної методики. Л. П. Васильєва розглядає авторські підходи до створення підручника «Ukrainian», детально аналізує «методичні знахідки щодо впровадження граматичного, текстового, країнознавчого матеріалу, потрібного для формування комунікативної компетентності студентів» (с. 118). Дослідниця наголошує, що, працюючи з цим підручником на початку 1990-х рр., львівські викладачі української мови «мали можливість переконатися в його ефективності на заняттях із викладання української мови як іноземної» (с. 128).

До четвертого розділу «Перекла-

дознавство» ввійшло три статті. Відкриває його дослідження О. В. Літвіняк «Юрій Олексійович Жлуктенко — перекладач і перекладознавець» (с. 131–138). Його авторка окреслює динаміку перекладознавчих поглядів науковця від кінця 40-х до кінця 80-х рр. XX ст., аналізуючи його художні переклади поетичних і прозових творів з англійської, фризської та фламандської мов. Як зазначає О. В. Літвіняк, у перекладацькій діяльності «Ю. О. Жлуктенко доволі послідовно дотримувався принципу збереження і відтворення єдності форми і змісту оригіналу, а також історичної правди в перекладі» (с. 132). Розглядаючи переклад балад про Робіна Гуда, авторка статті зауважує, що в цих перекладах ще не спостерігається «чіткої позиції дослідника щодо додавання, вилучення чи заміни образів / деталей у перекладі, яка, вочевидь, викристалізувалася згодом» (с. 132). З іншого боку, «Ю. О. Жлуктенко завжди уважно ставився до сполучуваності звуків, милозвучності тексту, а також принципу послідовності» (там же).

Викладаючи погляди Юрія Олексійовича в царині перекладознавства, О. В. Літвіняк зазначає, що вони «загалом вписувалися в межі так званої реалістичної теорії перекладу». Вона простежує «спільність поглядів дослідника і таких українських перекладознавців, як Г. П. Кочур і В. В. Коптілов, російських — В. Н. Комісаров, А. В. Федоров, А. Д. Швейцер <...> та ін.» і доходить висновку, що «перекладознавчі погляди Ю. О. Жлуктенка формувалися під впливом передусім українських перекладознавців і дослідників з інших країн СРСР та менше — західних (Ю. Найди, Я. Фісяка та ін.)» (с. 135–137).

Як зазначає І. М. Одріхівська у статті «Перекладознавчі студії Ю. О. Жлуктенка та В. В. Коптілова: перекладні діалоги, герменевтичні паралелі» (с. 139–153), її дослідження — це «спроба реконструювати в одному інтерпретаційному полі дві наукові практики — перекладознавчі дослідження Ю. О. Жлуктенка та В. В. Коптілова, що має на меті актуалізувати взаємозв'язок їхніх концепцій, силові лінії розвитку в поглядах перекладознавців, а також окреслити певні паралелі у трактуванні

явищ перекладацького процесу другої половини XX ст.» (с. 140).

Обидва науковці були однодумцями в поглядах про окремішність науки про переклад. Як відомо, В. В. Коптілов був першим в Україні доктором філологічних наук у галузі перекладознавства, а Ю. О. Жлуктенко «сприяв тому, що в 1980-х рр. теорія перекладу ввійшла до числа спеціальностей, затверджених ВАКом СРСР як окрема дисципліна» (с. 38). Він же ініціював заснування на факультеті романо-германської філології республіканського міжвідомчого наукового збірника «Теорія і практика перекладу», перший випуск якого з'явився 1979 р.

Зіставивши критичні аналізи перекладів, здійснених Ю. О. Жлуктенком та В. В. Коптіловим, авторка робить висновок, що обидва дослідники «працювали в межах методології структуралізму, яка покликана забезпечити перехід від “поверхневого” до “глибинного” рівня художнього тексту, виявити особливості організації його структури» (с. 143). На її думку, «вияви структуралістських моделей В. В. Коптілова та Ю. О. Жлуктенка в розборі перекладу все ж залишають нас у межах описативного перекладознавства» (с. 144).

Узагальнивши випрацювані обома дослідниками принципи критики перекладу, І. М. Одріхівська окреслює поліаспектну модель оцінки перекладознавчого аналізу, яка містить: 1) художню модель — співвідношення літературного твору із зображуваною дійсністю, 2) аналітичну модель — функціональну характеристику структури («архітектоніки») вихідного тексту та його перекладу, 3) інтерпретаційну модель — дослідження поетики та дискурсивності перекладу в межах цільової літературної полісистеми (с. 145). Не омінає своєю увагою авторка методології практики редагування перекладів, вказавши на певну відмінність у поглядах учених. Підсумовуючи І. М. Одріхівська стверджує, що обидва «науковці аналітично розширили горизонт досліджень із проблем перекладу, випрацювали інструментарій перекладознавства та вказали на вагомість вектора міждисциплінарності» (с. 151).

Об'єктом дослідження Н. М. Гриців «Збагачення української літератури

творами мов обмеженого користування: внесок Ю. О. Жлуктенка та В. О. Мисика» послужили переклади Ю. О. Жлуктенка з фризської мови та В. О. Мисика — з румейської (тобто з мов меншин — *minority languages*) і відповідні тексти оригіналів. Авторка статті підкреслює, що ще 1981 р. у своїй статті «Проблеми адекватності перекладу» Юрій Олексійович наголошував на доцільності спеціального розгляду перекладів, «здійснених з малорозповсюджених або східних мов» (с. 91), тим самим спрогнозувавши ті майбутні дослідження, які розпочалися у світовому перекладознавстві лише через чверть століття (с. 155). Н. М. Гриців розглядає програмну в дослідженні перекладу з мов обмеженого користування статтю М. Кроніна (*Cronin M. «Altered States: Translation and Minority Languages»* — с. 155), з назви якої зрозуміло, що вжитий авторкою термін «мови обмеженого користування» тотожний терміну «мови меншин» (*minority languages*). Загалом цікава стаття хибує на іноді некоректне вживання термінів, наприклад: «Як одна з мов обмеженого користування (курсив наш. — Н. Б.) українська мова має тривалу історію перекладу на мови загальносвітового поширення і на мови обмеженого користування» (с. 155). Ця думка прямо суперечить дійсності. Насправді українська мова є однією з найпоширеніших мов у світі і за кількістю носіїв займає 26-те місце у світі². До того ж українська мова є державною мовою України, вона аж ніяк не є мовою меншин.

До найменшого, п'ятого, розділу «Порівняльно-історичне і загальне мовознавство» ввійшло лише дві статті. Стаття І. Р. Буніятової «Юрій Олексійович Жлуктенко та питання англійської неології» (с. 167–174) — це спогад колишньої співробітниці відділу романських і германських мов Інституту мовознавства АН України, яким з вересня 1975 по січень 1982 р. керував Ю. О. Жлуктенко, про працю над колективною монографією «Английские неологизмы» (К., 1983), до якої вона на-

писала розділ «Неологизмы — сложные слова». І. Р. Буніятова пише про положення, сформульовані Ю. О. Жлуктенком, яким керувався колектив авторів монографії, наводить їх, майже дослівно переклавши з російської мови на українську. Слід зауважити, що посилання на сторінку дев'яту «Английских неологизмов» з першого абзацу на с. 171 слід перенести і подати перед останнім реченням другого абзацу. До речі, в оригіналі ця думка Юрія Олексійовича подається в одному абзаці.

Авторка зазначає, що «проблема визначення статусу складного слова, розмежування складного слова і словосполучення» досі залишається актуальною (с. 171), наводить моделі утворення складних слів і приклади до цих моделей зі словника «*The Barnhart Dictionary of New English since 1963*» (London: Longman, 1973), а також пізніше утворені різними способами неологізми англійської мови.

Теза авторки, що монографія «Английские неологизмы» є «найменш відомою в лінгвістичних колах України» (с. 169), на наш погляд, — доволі сумнівна. Адже ця праця потрапила до списку рекомендованої літератури, який міститься у статті «Неологизмы» в «Лингвистическом энциклопедическом словаре» (М.: Сов. энциклопедия, 1990, с. 331).

На нашу думку, статтю І. Р. Буніятової доречніше було б подати в першому розділі, оскільки вона не стосується ні порівняльно-історичного, ні загального мовознавства, а рубрика «словотвір» у книжці відсутня.

Стаття Р. С. Помірко «*Las lenguas hispánicas en su historia y en contemporaneidad*» є дослідженням територіальних варіантів іспанської мови та регіональних мов Іспанії в їх історичному розвитку. Особливу увагу приділено змінам на фонетичному й морфологічному рівнях, зокрема в період демократичного розвитку Іспанії, який настав після завершення диктатури Франко і сприяв розвитку регіональних мов, які зазнавали утисків під час диктатури.

Шостий розділ «Архівні матеріали» складається з двох частин. У першій частині міститься листування Ю. О. Жлуктенка з науковцями фризь-

² Див.: *Громадська Л.* Українська мова як код нації // *Україна молода*. — 2018. — 14 лют. — С. 9.

кої академії наук. Сюди ввійшли також два листи І. К. Білодіда до керівництва фризської академії наук та до керівника кафедри фризської мови Гронінгенського університету. Листи охоплюють період від 21.11.1978 р. до 23.09.1982 р. Вони дають уявлення про те, як розвивалися започатковані Ю. О. Жлуктенком наукові контакти з науковцями Фрисландії та як відбувався процес підготовки монографічного дослідження «Фризский язык» (К., 1984), а також про працю над перекладами творів фризських письменників та поетів на українську мову.

У другій частині Архівних матеріалів уміщено листи Ю. О. Жлуктенка до Р. П. Зорівчак за період від 7 січня 1969 р. до літа 1981 р. з її коментаря-

ми. Це період, коли Роксолана Петрівна писала кандидатську й докторську дисертації з перекладознавства. З листів можна почерпнути багато цікавої інформації про життя України того періоду. Вони також становлять значний науковий інтерес, оскільки в них ідеться про проблеми дослідження в галузі перекладознавства та фразеології.

Матеріали, розміщені в книжці, з одного боку, добре осмислюють багатогранну наукову і перекладацьку спадщину Ю. О. Жлуктенка, а з другого, — демонструють можливості творчого використання багатьох положень ученого в майбутніх наукових пошуках. Видання гарно оформлене й забезпечене бездоганим науковим апаратом.

Н. БИХОВЕЦЬ

Дзєра О.

БІБЛІЙНА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ І ПЕРЕКЛАД: АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.

Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. — 490 с.

Біблія, чи взята сама по собі, чи разом з похідними від неї текстами різних жанрів і мов, як жоден інший твір є природним об'єктом для вивчення в аспекті інтертекстуальності й перекладу. Водночас вибір такого об'єкта, сакрального для світових релігій і безпрецедентного за своєю значущістю для численних національно-культурних традицій, — цей вибір, з одного боку, покладає на дослідника особливо велику відповідальність і, з другого боку, ставить перед ним особливо високі вимоги, які стосуються орієнтування в безмежному морі спеціальної теологічної та філологічної літератури і володіння методами й процедурами аналізу в галузі біблійних студій, транслятології, текстології, лінгвістичної і загальної семіотики, історії літератури, мовно-культурної контактології тощо. З огляду на все це вихід у світ рецензованої монографії О. Дзєри є значущою подією з погляду інтересів як згаданих, так і низки інших гуманітарних дисциплін.

Авторка розглядає біблійну інтертекстуальність як динамічне явище, наявне вже в самому тексті Святого Письма і водночас таке, для якого Біблія є тим епіцентром, від якого у різні мови та культури розходяться хвилі тлумачень і перетлумачень у вигляді як перекладів, так і використань біблійних фразеологізмів, афоризмів, образів, мотивів і сюжетів. Відповідно тексти, з якими працює дослідниця, — це, крім книг самої Біблії (оригінальних та перекладних, з первинними варіантами і пізнішими канонами), також і літературні тексти українською й англійською мовами, у яких знайшли відображення біблійні теми й мотиви, а деякі з них перекладалися з однієї з цих мов на іншу. Крім цього, вона залучає до розгляду і ті поетичні твори Шевченка, які традиційно включаються до його власних текстів, хоча насправді є перекладами фрагментів Біблії.

Характерною й безумовно позитивною особливістю підходу О. Дзєри до